

Яніна Пінчук

МЕМУАРИ ГЕНЕРАЛА А. Л. ЛЕВЕНГАУПТА ЯК ДЖЕРЕЛО ОСМИСЛЕННЯ ПОДІЙ ПОХОДУ КАРЛА XII В УКРАЇНУ

При вивченні Північної війни, зокрема подій 1708-1709 рр. в Україні, велике значення має публікація шведських документів тієї доби. Важливим джерелом, що відображає військово-політичні кампанії даного періоду, є мемуари шведського генерала Адама Людвіга Левенгаупта.

Ключові слова: Швеція, Україна, Північна війна, Карл XII.

Дослідження збройних конфліктів часто будується на вивченні свідчень учасників подій. Виклад останніх очевидцями, зафіксований під безпосереднім враженням або постфактумом, дозволяє провести різнобічний аналіз і виявити особливості різних точок зору на предмет, що вивчається.

Не є винятком і тема Північної війни 1700-1721 рр. загалом та зокрема «українського походу» 1708-1709 рр. Карла XII.

Одним з яскравих і гідних уваги свідчень того часу можна назвати мемуари генерала Адама Людвіга Левенгаупта.

При цьому варто відмітити, що як тільки дослідник стикається з проблемою висвітлення історичних подій на основі мемуарів, відразу встає питання об'єктивності відображення фактів.

Ця проблема справді зберігає актуальність, оскільки суб'єктивний виклад подій неминуче несе деяку особову оцінку. Проте при цьому варто віднестися до джерела як до яскравої деталі в загальній мозаїці того, що відбувається, а відсутність безсторонності у всьому звести в ранг хоч би відносного позитиву, а не критичного недоліку.

Такі й мемуари генерала Левенгаупта.

Адам Людвіг Левенгаупт народився 15 квітня 1659 р. в Копенгагені. Освіту отримав у Лундському і Упсальському університетах. Свою військову кар'єру він почав у війську Баварії, у складі його боровся проти турок в Угорщині. У 1697 році Левенгаупт повернувся в Швецію. Король Карл XII на початку Великої Північної війни зробив його командувачем нового корпусу. Спочатку Левенгаупт проявив себе у бойових діях проти Росії в Прибалтиці. Саме тоді йому було присвоєно звання генерала піхоти. Крім того, Левенгаупт був губернатором Риги. Проте у битві при Лісній він зазнав поразки від Петра I, намагаючись з'єднати свої сили, що склалися з 12 тисяч чоловік, з головним військом Карла XII (саме про ці події частково йде мова в нижчеприведеному мемуарному уривку). Після битви під Полтавою в 1709 році Левенгаупт підписав капітуляцію, і залишки шведської армії здалися в полон.

Мемуари цього воєначальника є дуже значимими для дослідників.

Передусім, вивчення збройних конфліктів за щоденниками і мемуарами полководців і великих історичних діячів – явище нерідке і загальноприйняте. Використання таких матеріалів дозволяє створити масштабну, вражаючу стратегічну картину того, що відбувається. Подібні джерела є цінними внаслідок того, що в сукупності можуть сформувати багатогранне, і в той же час досить цілісне сприйняття конкретного конфлікту і бойових дій.

© Пінчук Яніна Володимирівна – письменниця, перекладач (випускниця факультету міжнародних відносин Білоруського державного університету).

Варто відмітити, що в приведеному нижче уривку йдеться не лише про тільки військові, але і про політичні справи. Так, Левенгаупт згадує про переговори Карла XII з гетьманом Мазепою і дає останньому свою позитивну оцінку. Втім, після цього автор підкреслює, що він досить далекий від «чистої» політики, так що його оцінка суто особиста.

Неминучий суб'єктивізм викладу розкриває сприйняття автором сучасних йому контекстів, його позиції щодо почутого, бачення їм своєї ролі у відображених в тексті подіях. Врешті-решт, мемуарні і щоденникові записи немало можуть сказати і про особу автора.

Приведений уривок мемуарів розпочинається з виправдання поразки у битві при Лісній і з відповіді недругам, з чого можна зробити висновок, що генерал – людина самолюбна: він явно дивиться на оцінку ведення бойових дій через призму слави і сліду в історії. Надалі такий виклад поступається місцем безпосередньому, живому відображенню військових дій, де ми також бачимо людину досить емоційну, що переживає за загальну справу, і все-таки честолюбну. Левенгаупт відчуває гордість, описуючи доблесть і стійкість шведських солдатів, але також не приховує гіркоти, сорому і досади, коли оповідає про моменти легкодухості, невдало організовані атаки і маневри, а також про труднощі походу.

Видається цікавим зіставлення мемуарів генерала Левенгаупта і щоденникових записів фенріка Петре, оскільки йдеться фактично про одні й ті ж події.

Так, наприклад, у обох авторів детально описаний штурм Веприка і проаналізовані причини, з яких шведам не вдалося узяти місто з першої спроби. Також і фенрік, і генерал гордяться своїм регулярним спілкуванням з королем і підкреслюють демократизм і активність монарха, який постійно буває на позиціях, спілкується з солдатами і офіцерами, особисто стежить за ходом облогових робіт і контролює питання постачання і тому подібне.

У іншому спостерігаються деякі відмінності: Левенгаупт іноді менше уваги приділяє деталям, його більше цікавить картина в цілому; в той же час імена російських полководців і назви населених пунктів у нього передані ближче до дійсності, тоді як у Петре в деяких випадках вони спотворені майже до невпізнання.

Проте найбільш сильна відмінність між ними лінгвістичного плану, попри те, що Петре і Левенгаупт є сучасниками. Приведений нижче уривок узятий з «Мемуарів Адама Людвіга Левенгаупта», виданих у Стокгольмі в 1952 р. (Adam Ludvig Lewenhaupt's berättelse. Med bilagor. – Stockholm: utgiven AV Kungl, 1952.). Текст мемуарів там приведений без змін, старошведською мовою, є тільки виноски і зауваження з вказівкою внесених виправлень, додавань, помарок і тому подібне. Окрім побудови фраз, граматичних форм, інверсії й своєрідних лексичних одиниць, мова оригіналу складна для перекладу і розуміння унаслідок украй важкого, архаїчного правопису. Річ у тому, що перша академічна граматика шведської мови була видана лише на початку XIX століття. До цього певну віху уніфікації граматичних і орфографічних норм можна зв'язувати з ім'ям поета й історика Улофа Далина середини XVIII віків, що використав мову, відносно близьку до сучасного, при написанні праці «Історія Швеції від її початку до нашого часу». До цього, тобто в першій половині XVIII віків, сучасна шведська мова досі знаходилася у стадії формування, і цим легко пояснюються разючі розбіжності між правописом генерала Левенгаупта і фенріка Петре.

У приведеному нижче уривку зроблені спроби зберегти стиль, але дещо полегшити складність оригіналу. Згадувані в тексті українські топоніми представлені у виправленому варіанті, а авторське написання приведені латиницею в дужках.

Мемуари Адама Людвіга Левенгаупта

13 жовтня.

1) *Його Величність власною персоною прибув в Роковиць (Rokowitz) з квартир генерал-майора Мейерфельдта, і я удостоївся честі поцілувати йому руку і був прийнятий*

королем з особливою люб'язністю. Також я повинен був розповісти, що зі мною сталося, що дало Його Величності особливе задоволення. Він не визнав утрати занадто вже великими, при цьому розпитав мене про те, як ми відважно билися і які випробування нам довелося витерпіти. Інші ж, цілком справедливо і з почуттям прихильності до мене, особливо його величність граф Піпер, перейнялися співчуттям до мене, як і король. І тільки Богові можна було б приписати заслугу того, що ми, таким чином, були врятовані, хоча спочатку було лише відмічено, що в цьому відношенні у мене не було приводів для гордості. Але мій всемілостивий король зробив мені такий люб'язний прийом, і я удостоївся таких почесей, що це могло б вселити ненависть моїм таємним ворогам і заздрісникам – вже краще б зі мною звертали ся огидно, а б і не здригнувся.

Ось поступово я дізнався, що у бесідах частина запрошених стверджувала, що сили ворога не були такими, що перевершують, навпаки, що у супротивника було на тисячу чоловік менше, ніж у нас, і що я командував бездарно. Але я був уражений, швидше, іншим: стверджувалося, що під час бою я постійно мав можливість відійти і міг би з'єднатися з армією Його Величності, якби мої переміщення не були такими повільними.

Це мені передав хороший друг, проте я використав можливість перервати цих брехунів, хоча і незвичним для мене способом: моє звичайне терпіння випарувалося, і я порушив усю світську пристойність, заявивши, що мій всемілостивий король віднісся до того, що сталося, поблажливо і вже висловив своє найвище судження відносно цієї справи, і тому жодна порядна і лоляльна до мене чесна людина не стане намагатися відняти у мене те, що цілий світ і навіть ворог не відняв, а тих, хто веде такі розмови з метою мого очорнення і розпускає кляузи за спиною, я можу назвати лише ганьбителями і наклепниками – ось побували б вони в такому пеклі, якого в житті, мабуть, не бачили, тоді б вже зрозуміли усе і судили б про те, що сталося, зовсім інакше. У цю мить усі завмерли, і не чути було майже нічийого голосу. У будь-якому разі я залишаю на совість порядним людям оцінку цієї битви, яку я правдиво описую далі і представляю на вільний суд, щоб кожен склав собі думку, правий я або винен, виходячи зі свого тверезого роздуму.

2) Його Величність продовжував марш, зваживши на мою покірливу пораду і розділивши війська, що рухалися під моїм командуванням, так, що кавалерія йшла з кавалерією, а піхота з піхотою – так набагато краще було для постачання, тому що спочатку в приведених зі мною солдатів не було можливості навіть дістати собі обмундирування, адже вони втратили свій обоз. І я йшов за Його Величністю, чекаючи, коли зможу виконати свій покірливий борг і виконати наказ, який зволить дати король.

18 жовтня Його Величність проїхав повз Стародуб (Staradub). В околицях міста ми помітили кілька козаків, які належали, мабуть, до армії, що наближалася, розділеної або такої, що знаходилася під єдиним командуванням.

25 жовтня Його Величність пройшов маршем повз Новгород-Сіверський, поблизу якого також не спостерігалось нікого, окрім розрізнених козачих роз'їздів, і трималися вони так само, як їх товариші під Стародубом.

29 жовтня до Його Величності прибув з візитом козацький гетьман Мазепа, старий, наділений, по-моєму, великим розумом і розсудливістю. Сподіваюся, мене не стануть винити, якщо я припускаюся помилки, оскільки мені було невідомо, які стосунки між ним і нами, я знав тільки, що він користується заступництвом Його Величності. Далі я лише коротко розповів про подальші переміщення Його Величності, а також про те, що я сам безпосередньо пережив і що бачив на власні очі: бо у мене немає анінайменшого бажання що-небудь винаходити або робити скандальні викриття, або перекручувати, розповідаючи про все «відповідними» словами, я хочу лише представити реальні події військового часу, які допоможуть читачам скласти собі думку про те, що відбувалося.

3) **2 листопада** Його Величність віддав наказ зайняти оборонну позицію біля річки Десни (Desna), на протилежному березі якої отаборився ворог. Було зрозуміло, що переправитися через неї буде важко. Більшій частині наших солдатів, котрі перебували на крутому обриві, для переправи довелося спуститися нижче за течією річки і перепливати її на плотах із з'єднаних разом колод або на невеликих човнах, які хилили назад-вперед і якими було важко управляти при такій течії. Інший берег поріс густими кущами, крім того, на узвишші стояли наші гармати, і супротивник довгий час не наважувався на-

близитися, поки не переправилося близько ста наших бійців, і тоді ворог вчинив на них напад з темряви з досить великою перевагою в числі. Проте, втративши близько ста чоловік, ворог був відкинутий і відступив. Особливо добре себе показали в цьому зіткненні солдати нашого Весманландського полку.

3 і 4 листопада було споруджено два мости через річку, по яких ми і проїхали на інший берег, при цьому ворог негайно відступив. Ми продовжили марш на Батурін (Batyrin), в якому перед цим розташовувалася резиденція гетьмана Мазепи, проте незадовго до нашого приходу місто було узятє ворогом, будинки були зруйновані, а місто спалене дотла і спустошене.

Далі ми попрямували до Ромнів (Romna), де Його Величність перебував з 18 листопада по 17 грудня. Я в першу чергу розповідаю про Його Величність і про сили, очолювані безпосередньо королем. Що ж до інших військ, то вони також продовжували просування й іноді у них відбувалися невеликі сутички з ворогом, які я лише спостерігав з боку, а то і просто чув про них з чужих слів. Це усе, що було відомо про ворога і його переміщення.

18 грудня вночі Його Величність увійшов до Гадяча (Hadiatz) після маршу по лютому морозу, через який у багатьох з наших хлопців руки і ноги просто відвалювалися від холоду.

4) Там Його Величність пробув до 23 грудня, а потім, коли ударив ще нестерпніший мороз, то продовжив марш на Веприк (Wirprik), поблизу від якого розташовувався не лише ворожий гарнізон, але і війська генерал-лейтенанта Ренна з частиною кавалерії. Після нашого прибуття на місце ворожа кавалерія відступила, а піхота залишилася на місці. Тим же вечором і вночі король слідував маршем до села, розташованого в 1-2 милях від Веприка.

5) Під час маршу на Гадяч багато солдатів замерзло на смерть або були поранені, і далі це відбувалося постійно. Його Величність і сам багато разів обморозжував обличчя. І не буде перебільшенням сказати, що одного разу я трохи не замерзнув на смерть і сам, тому що в невідходящий момент покинув теплу селянську хату в передмісті Веприка, і також не збрешу, якщо згадаю, що тоді мене мало не захопили в полон козаки. Наше перебування в цьому селі затягнулося, а тим часом зима ставала ще жорстокішою, такою, що навіть птахи клякнули на льоту – Його Величність сам одного разу підібрав одного такого птаха, ще живого; у той же час, більшій частині наших військ доводилося стояти просто неба. Коні і воли теж гинули від морозу; і ще думаю, що не так вже помилюся в підрахунках, але, здається, тоді втрати від холоду в моїх частинах склали не менше 4000 солдатів; небагато знайшлося б незгодних з тим, що мороз стояв просто нечуваний.

6) Його Величність віддав наказ кільком полкам зайняти позиції навколо передмість Веприка, щоб заблокувати гарнізон, що розташувався у місті. Потім король власною персоною на чолі частини сил відійшов до Зінькова (Szinkowa) і перебував там кілька днів, нічого не роблячи, потім після роздумів він вирішив узяти Веприк потужним штурмом.

7) **7 січня 1709 р.** при світлі дня ми три рази підходили до Веприка з різних позицій, й із самого початку у мене було погане передчуття, хоча ніхто не посмів би мені сказати, що я заздалегідь знав, як розвиватимуться події. Місто було укріплене посередньо, але ворог почав поливати стіни водою, так що вони відразу ж обледеніли. Штурмових сходів нам бракувало, вони були важкі, та ще і короткі, і всього їх було вісім або десять. Солдатам, особливо на двох напрямках, доводилося переміщатися на довгі відстані. Пробити ж стіну не було ніякої можливості. Я зневірився побачити благополучний результат справи. Я думаю, якби атака тривала ще півгодини, то ворог міг би здатися нам беззастережно, але сталася неприємна для нас подія: на одному з напрямів атака проводилася безрозсудно, солдати рухалися з усіх боків одночасно, так неможливо було узяти місто, замість цього наш штурм був відбитий, і під час цієї невдалої спроби ми втратили дуже багато бійців, і у тому числі іменитих, гідних і хоробрих офіцерів. Уночі бій був зупинений, і ворог покійно здався на милість Його Величності; наступного дня полонеників відправили в інше місце, але при цьому король дозволив зберегти в недоторканості речі, що належать їм, і позитки.

8) Його Величність знову попрямував до Зінькова і залишався там до 27-го січня, коли вночі таємно виступив звідти з частиною кавалерії у напрямі сил генерал-майора Шамбурха, який стояв зі своїми солдатами біля Опошні (Orosna). Я не можу чітко описати

хід битви, оскільки не брав у ній участі, мені навіть було невідомо, що король виступає вночі, про це мене повідомив тільки на наступний ранок генерал-майор Лагеркруна. Але здивований був не лише я, ворог також був захоплений зненацька і зазнав значних утрат, хоча, якщо не помиляюся, від нас втікали і граф Меншиков, і генерал Ренне, а взагалі ворожі війська почали гарячковий відступ, шукаючи порятунку.

9) З числа тих, що відступали, були захоплені полоненики, їх Його Величність залишив під охороною загону на чолі з ротмістром: правда, ці полонені потім вирвалися на свободу і знову приєдналися до сил супротивника.

10) **30 січня** я разом з тими, хто залишався в Зінькові, висунувся на з'єднання з силами Його Величності в Котельві (Gottilwa), де король залишався до 9 лютого, тоді як ми пройшли маршем у напрямку до Хухри (Kukra), розташованій в Російській Україні. Біля Хухри, а також по той бік дороги, біля Охтирки, ми виявили ворожі війська. Ворог спочатку атакував наших волохів. Вони трішки відступили, очікуючи наших військ, які вже показалися вдаліні, так що ворог з Хухри повернув на дорогу, що веде до Охтирки, і також відійшов. Його Величність дозволив волохам, які слідували з ним, йти вперед, так що тепер полк під командуванням полковника Таубе йшов прямо за ними, так, ніби вони складали один підрозділ. Тому, коли волохи наблизилися до ворога, який прицілювся і дав вогневий залп по них, то сили їх були оцінені помилково. Тоді волохи розкрили фланг, розтягнувши його вліво і управо, і тоді Його Величність разом з принцом Вюртемберзьким і полковником Таубе атакував їх, йдучи у бій з рапірою в руці, і ворог розвернувся і кинувся навітки, і під час цієї втечі зазнав серйозних утрат. Наші волохи також не забули влаштувати побиття тих, хто утікав. Незайно після цього ми побачили, як запалали передмістя Охтирки, і Його Величності довелося відвести війська назад до Хухри, де солдати встали на нічліг і де ми пробули до 11 лютого.

11) Того ж дня уранці ми вийшли з Хухри, тому що вогонь з усіх боків уже підступав до села, так що для багатьох виявилось важко піти неушкодженими, та ще з речами. Інші навколишні села також були у вогні, і на всі боки були відправлені загони солдатів для знищення і спалювання усього, що збереглося, адже з усіх боків нас оточував ворог.

12) Король дізнався про те, що біля містечка Красний Кут (Krasnakutti) розташувалися ворожі сили, і поспішив до цього місця з частиною кавалерії, що була при ньому. Просування було стрімким, незважаючи на глибокий сніг з крижаною кіркою. Кавалеристи здолали рясю близько трьох довгих українських миль. На місці волохи, що завжди йшли попереду, виявили на відстані доброї милі від містечка ворожий форпост в числі приблизно 30 солдатів, які утекли, – наші воїни влаштували гонитву, так що з числа бійців супротивника сховалося тільки три або чотири людини. Після допиту полонеників стало відомо, що ворог досі перебуває поблизу Красного Кута. Наші галопом пустилися до місця розташування ворожих сил, так що мало не загнали коней. Біля населеного пункту розташувалося кілька ворожих ескадронів, які при наближенні наших сил відкрили вогонь. Але наші бійці пішли на всьому скаку в рукопашну і ударили так, що ворожі солдати розвернулися і розбіглися на всі боки, спрямовуючись на інший кінець містечка, щоб там зібратися для контратаки. Під час першого зіткнення вони втратили близько ста чоловік убитими і полоненими. Проте будь-кому повинно бути ясно, наскільки були розосереджені наші сили після таких стрімких пересувань, крім того, велика частина нашої кавалерії не встигла приєднатися до передового загону, а піхота взагалі значно відстала.

13) Поки супротивник зосереджував свої сили і вибудовувався бойовим порядком, я поскакав назад, щоб поквапити тих, що сліднують за нами, тому що позаду йшла мало не половина нашої кавалерії. Ворог розвернувся, і ми почали рух двома колонами, одна з яких йшла по високих пагорбах, а інша розтягнулася уздовж досить широкої замерзлої річки. У нашому авангарді спостерігалось занепокоєння, бійці хотіли так само, як перед цим, спрямуватися по обох дорогах за супротивником. Я вже поквапив нашу Смоландську кавалерію і, не знаючи, що за ними йдуть й інші відстаючі сили, приєднався до смоландців. Проте генерал-майор Крузе, відхилившись від первинного напрямку, стояв зі своїми денщиками на дорозі через рівнину, де раніше займав позицію ворог. Я запитав його, чи не чекає він когось. Він відповів, що очікує підходу свого полку і свіжого коня і сказав, що ніяк

не може прискорити просування, а також згадав, що зараз до нас підтягувалися його полк, Лїфляндський гвардійський полк і ще кілька. Я благав його поквапити їх, як тільки вони підійдуть, і поскакав на своєму втомленому коні (хоча мені усі коні попадалися не особливо міцні) уздовж річки у супроводі денщика.

14) Я їхав зовсім недовго і незабаром побачив основні сили нашої кавалерії, а також частину бійців, що переправилися через річку, – вони стояли біля млина. З їхнього боку я також розгледів, як з лісу виходять і спрямовуються до нас два загони ворожої піхоти і піших драгун приблизно по триста чоловік кожен. У той же момент я почув, як наші бійці з криком розвернулися і, замість того, щоб кількома ескадронами атакувати супротивника і відкинути його, з криками пустилися в ганебну втечу, прямо повз місце, де я стояв. Я вихопив шпагу і заступив їм дорогу, намагаючись зупинити. Але солдати немов нічого не бачили і не чули, вони готові були знести мене лавиною і насправді трохи не перевернули мене разом з конем, а у результаті просто захопили за собою. Я намагався відшукати прапор, щоб підняти його і стягнути до нього назад розкидані сили. Але нічого не допомагало, хоча я надовго затримався на місці, так, що побачив ворожих солдатів вже поблизу від мене, і тут мені нічого не залишалося, як з гіркотою в душі розвернутися і наздоганяти наших.

15) Генерал-майор Крузе з його полком і лїфляндськими гвардійцями, які також займали позицію на рівнині перед річкою і знаходилися не на тій стороні, де було розташовано містечко, і тому не могли з'єднатися з піхотою, яка відставала ще сильніше, не змогли прийти на поміч відразу ж. Але коли наші солдати побачили полк генерал-майора Крузе і лїфляндців, що рухаються у бік ворога, то розвернулися і приєдналися до прибулих сил, так що ворог знову почав відступати. Наші війська, що йшли по схилу пагорба і переслідували ворога по рівнині, дійшли до іншого містечка під назвою Городне (Głodzna), де розташовувалися ворожі війська під командуванням князя Меншикова, до яких приєдналися і ті солдати, що врятувалися від гонитви в Красному Куті. Там же були квартири піхотинців і піших драгун. Ми поспішили геть від цих будинків, що горіли, але збиток нам все одно був нанесений, особливо постраждали королівські лейб-гвардійці, які рухалися попереду усіх, а потім були вимушені відступити, і, як мені потім сказали, Його Величність теж наражався на велику небезпеку, яка була б тим більшою, якби ворог надумався атакувати. Проте у результаті усі сили Його Величності згруппувалися поблизу цього містечка, ворог вночі покинув свої позиції, і королівські війська розташувалися в населеному пункті.

16) Наступного дня, **12 лютого**, Його Величність продовжив марш на Мурафу (Muracho), і при цьому усі поселення, що попадалися нам по шляху, піддавалися спалюванню. 13 лютого ми підійшли до Коломаку. У цей час почалася зимова повінь, під час якої ми з найбільшою небезпекою і труднощами, втративши кілька чоловік утоплениками, підійшли до Рубльовки (Rubłowka) і просунулися до Опошні. Там Його Величність зупинився до 3 березня, після чого Його Величність покинув це місце і разом з придворними і частиною військ попрямував до Будища (Budiszin), залишивши кілька піхотних і кавалерійських полків біля Опошні на зимових квартирах; також навколо села розташувалися ще кілька полків.

17) **33 березня по 29 квітня** Його Величність безвиїзно перебував у Будищах, у цей же час з'явилися запорозькі козаки, послані гетьманом Мазепою, і потім до нас приєднався кошовий отаман з 5 тисячами чоловік пішими і кінними. Було там кілька чоловік татар, але їх негайно відіслали назад.

(...)

1) Після того, як Його Величність відправився 29 лютого в Полтаву (Pultawa), я пішов за ним туди 30 лютого разом з фельдмаршалами. Я можу сказати, що моїми дуже неприємними і сумними днями усього життя були ті, що я провів під Полтавою, це було для мене унікальним переживанням: окрім стану моєї душі і моїх думок, були також безліч об'єктивних проблем, з якими мені довелося зіткнутися: я страждав від безперервних кольок і, крім того, від діареї і втрати апетиту. Я помітно схуднув й іноді ледве міг ходити. Також не було нічого, щоб підбадьоритися і підвищити собі настрій

– лише з найбільшою сміливістю і ризиком можна було дістати бутель самогону, який коштував приблизно 7, 8, іноді 10 або 12 риксдалерів, хоча я можу і помилятися по частині цін. Уся моя «свита» і я відійшли від Лісної (Lesna) – у мене під опікою була безліч народу, ось тільки чим їх було прогодувати? До нещастя, нам не трапилося на шляхах ніякого маркітанта, що може позичити грошей, і тому мені і моїм солдатам доводилося виживати, як прийдеться. І це не кажучи вже про багато інших прикрих пригод.

2) Місто не було особливо добре укріплене, і, ймовірно, ми б зазнали менших утрат, якби відразу кинулися врукопашну, а не пішли на зближення з ворогом пізніше: противник мав в розпорядженні і квартири, і провізію, а також додаткові сили, які були підтягнуті вночі. Наші зусилля зовсім не відразу могли б принести результат, зважаючи на погане постачання, а наші люди, зайняті облоговими роботами, постраждали від куль супротивника: деякі були застрелені, інші отримали поранення. Ми не могли узяти місто штурмом, тому що у нас навіть відчувалася нестача озброєння і боєприпасів, так що солдатам доводилося підбирати стріляні кулі, випущені ворогом, – але і вони нікуди не годилися, тому що були вже наддплавлені. Ми, можливо, і могли б узяти фортецю, до якої наближались, але цього у результаті так і не сталося: як у будь-якій пристойній фортеці, там був і рів, і міцна стіна, в цьому Полтава цілком відповідала звичним зразкам фортифікації, але для її штурму, звичайно, була потрібна армія, підготовлена до атаки і забезпечена належним чином.

3) Риття траншеєю почалося 1 травня, усі, кому була доручена ця робота, проявляли старання і працювали швидше, ніж це могло бути, по-моєму, з таким малим числом людей й інструменту. Ми не просто підбралися впритул до стін, а також зробили в трьох місцях підкопи і встановили міни. Але нам не вдалося нічого цим добитися, ми тільки обрушили частокіл і стіну з одного боку, проте ворогові вдалося витягнути з наших мін пороховий заряд, а також у них було досить часу для зведення численних барикад, так що йти врукопашну було неможливо, хіба що тяжко повільно підбиратися до ворога, бездумно несучи людські втрати. Ворог тим часом розташувався в особливо пошарпаному і віддаленому передмісті, відтягнувши свої сили з самої фортеці, але командування і повідомлення було побудоване так, що ворог не наражався на особливо небезпеку, покинувши межі укріплень. Повірте, що тут я говорю правду, тому що сам згодом, опинившись в полоні, багато що бачив на власні очі.

4) Ніхто не боровся з труднощами і не ризикував так, як сам Його Величність, і в той же час багато хто, не змовляючись, прагнули випнути свої заслуги і показати себе незамінними. Якщо б тільки Господь зробив так, щоб не знайшлося ні стільки безрозсудних, таких, що намагаються зробити неможливе наперекір об'єктивним обставинам, ні стільки боягузів – тоді б з нами не сталося такого великого нещастя, що нас спіткало.

5) Мені командування не довірили, тому мені не слід було турбуватися ні за кого і ні за що. Я як можливо частіше здійснював свої смиренні візити до Його Величності, радів, якщо король був у доброму настрої, у разі потреби вирушав спостерігати за веденням облогових робіт, хоча ухилявся від цієї повинності, якщо тільки була можливість, особливо якщо виявлялася, що король уже там перебуває, тим більше, Його Величність звик всюди бути присутнім, і особливо йому подобалося, коли солдати самі підходили до нього і починали щось показувати – це було мені відомо.

При изучении Северной войны, в частности, событий 1708-1709 гг. в Украине, большое значение имеет публикация шведских документов того времени. Важным источником, отражающим военно-политические кампании рассматриваемого периода, являются мемуары шведского генерала Адама Людвига Левенгаупта.

Ключевые слова: Украина, Швеция, Карл XII.

The publication of the Swedish documents that reflect the events in Ukraine 1708-1709, plays an important role in the studies on the Great Northern War. The memoir of the Swedish general Adam Ludwig Levenhaupt is a valuable source reflecting the military and political events of the period.

Keywords: Ukraine, Sweden, Carl XII.